



Nr. 110 - Persillekræmmeren - 2017

En gartnerfamilie på Stensballegaard

I 1690 var Baron Frederik Krag i kraft af sit ægteskab med Griffenfelds datter Charlotte Amalie blevet ejer af Stensballegaard og Værholm. Han byggede en ny hovedbygning og ønskede gennem sit testamente at gøre sit gods til et udeleligt stamhus med særlige arveregler og skattefordele. Hans barontitel var en ærestitel. For at en herregård dengang kunne være et stamhus, skulle den incl. bøndergodset omfatte mindst 400 tdr. hartkorn – d.v.s. frugtbarhedsværdien af et stykke jord og skattegrundlag til Kongen (Staten) for brugerne, som var fæstebønderne.

Efter et ”gammelt sigende” var hartkornet for de enkelte gårde under Stensballegaard – for at den kunne blive et stamhus - sat for højt. Selvom der til godset hørte 54 fæstegårde og et stort antal husmandssteder samt øen Endelave med 42 gårde, var baron Krag måske bange for, at det på sigt kunne blive et problem at have hartkorn nok til et stamhus. En almindelig bondegård i Stensballe var dengang sat til 4 tdr. hartkorn.

For at sikre sig så meget hartkorn som muligt, har Frederik Krag måske fået hartkornet rundet lidt op på de enkelte fæstegårde og husmandssteder. Han var en mand med stor indflydelse, og har sandsynligvis haft mulighed for at påvirke udmålingen. ”Snød han lidt på vægten” ? – hvad der måske var menneskeligt. Det var dengang særdeles fornemt at være baron, og at besidde et stamhus så stort som muligt, gav magt og indflydelse.

Det betød at bønderne mente, de betalte for meget i skat til Kongen (Staten), og det var de selvsagt utilfredse med.

For at råde bod herpå fandt Frederik Krag på at lære sine bønder at dyrke grøntsager til videresalg, for dermed at hjælpe dem økonomisk – hvad han også blev kendt for. Og hvorfor skulle han det, hvis ikke han havde dårlig samvittighed.

Vi ved ikke om Baronnen virkelig havde ”snydt på vægten”, men fakta er, at hartkornet i Vær og omliggende sogne i 1844 i forbindelse med fastsættelse af en ny matrikel blev ekstraordinært nedsat med hele 22 %, som et af de meget få steder i landet, og den største nedsættelse i hele amtet – så der har nok været noget om snakken. Et af de få steder i Danmark, hvor havebruget på et forholdsvis tidligt tidspunkt har været særligt udviklet, var netop Vær sogn.

Bønderne fra Stensballe og omegn kørte rundt i store dele af Jylland og solgte deres afgrøder, og de fik tilnavnet ”Persillekræmmerne fra Stensballe”.



På Frederik Krags fyrretræskiste i Vær Kirke ses en broncebuste i relief med Dannebrogordenens Kæde og Storkors

En følge heraf var at en ung knægt i Stensballe – Rasmus Østergaard - i slutningen af 1800 tallet fik ideen til og fik sat gang i fremstilling af frø til grøntsager. Det blev til en meget stor virksomhed ”Østergaards Frøavl”, som siden er blevet solgt til hollændere, men nu ikke eksisterer mere.

Den første gartner på Stensballegaard var **Mester Heinrich Weinstoch**, begravet 11. maj 1735. Han stammede sandsynligvis fra Tyskland, og muligvis er det ham, der har plantet de store Lindealle'er i Stensballegaards have.

Hans efterfølger som gartner på Stensballegaard blev **Frederich Jespersen Winther** født 1706 og død 1785. Han var søn af Jesper Sørensen og Kirsten Jensdatter Winther fra Tvingstrup, og er sandsynligvis kommet i gartnerlære hos Mester Heinrich Friederich Winther. Han tog sig af hele sognets havebrug, og ved sin 30 årige virksomhed skaffet området navnet ”Det jydsk Amagerland”.

Hans søn **Otto Frederichsen Winther** fortsatte i samme spor. Han var født 14. aug. 1740 i Stensballe og død samme sted 17. marts 1804. Han var gift med Ane Magrethe Skriver født 15. nov. 1752 på Endelave og død i 1826 (iflg. gravstenen i våbenhuset i Vær kirke)

Ved Ane Magrethes død 27. marts 1826 noterer præsten i kirkebogen, at hendes søn amtsprovst Winther i Støvring døde 2 dage tidligere, d.v.s. den 25. marts, 50 år gl.

I 1799 blev Otto F. Winther belønnet med Landhusholdningsselskabets guldmedalje for ”flid i havedyrkningens udbredelse”. Det var ham, der fik en gravsten opsat efter sig i våbenhuset i Vær kirke.

Indskriften oplyser, at *”Taknemmelige Børn satte Deres retskafne og gode Forældre dette Minde: Faderen Otto Frederichsen Winther forhen Gartner ved Steensballegaard født i Stensballe den 14^{de} August 1740 død sammesteds den 7^{de} Marti 1809 begrædt af hans efterlevede Enke Ane Magrethe Skriver født på Endelave d.15 November 1732 død 1826... ”.*

Nederst står følgende :”Som Redelige Borgere, oprindelige Venner trofaste Ægtefæller omhyggelige Fædre viste de sig bestandige i Livet. Sandheden vidner dette ved Deres Grav. Fred være over Deres Aske”.

Gravstenen viser også et udvalg af herregårdsgartnerens redskaber. Foroven: vandkande, stige og målepind, og forneden en bikube (symbol på flid) m.m. flankeret af olivengren og palmeblad. Se symbolikken på sidste side.



Gravstenen af grå Ølandskalk i våbenhuset i Vær Kirke

Disse to mænd havde af egen drift udbredt have dyrkningen blandt bønderne ved at uddele frø og plante frugttræer.

En yngre bror til Otto Winther, købmand og kirkeværges **Frederik Christian Winther** i Horsens (1748-1802), som fik en vej opkaldt efter sig ”Frederik Winthers Vej”, fik en søn Lauritz Winther, som blev gift med datter af Købmand Niels Gylding, som også fik en vej opkaldt efter sig ”Niels Gyldings Gade”. De fik en datter Maren Krabbe Winther, som igen fik en søn Lars Christian, som o. 1860 rejste fra Horsens til Norge for at søge arbejde som bager, og tog Winthernavnet med sig.

I dag er der 20-30 direkte efterkommere i Norge, Sverige og USA, som fortsat bærer efternavnet Winther, og flere fornavnet Frederik.

Og hvad fik Frederik Krag så ud af det? Ja, han tjente under 2 konger, Christian V og Frederik IV, blev ceremonimester ved hoffet, hvid ridder af Dannebrog, gehejmeråd (rådgiver for kongen), gesandt i Stockholm, vicestatholder i Norge i 8 år, stiftsbefalingsmand over Viborg Stift, og amtmand over Halds (Viborg) Amt, og fik 14 børn med 2 af sine med 3 koner.

Frederik Krag døde i 1728 og i 1748 blev Stensballegaard af Kongen endelig gjort til et stamhus, der blev ophævet ved lov i 1920.

Ja, der kan man se, hvad en gammel historie i Stensballe om forfængelighed, initiativ og stræben efter magt og ære, kan føre med sig.

På Vær og Nebel Sognes hjemmeside findes følgende symboltekst til:

Bikube, oliven - og palmegren - *Et yderligere symbol ses nederst på gravstenen, en halmbeklædt bikube, symbolet på flid. Bikuben er også et symbol på håb, uskyld, udødelighed og opstandelse, hvorfor den er velanbragt på en gravsten. Bikuben er stedet, hvor bierne, de kristne, har hjemme. Bikuben er omgivet af en olivengren, symbol på fred og fromhed, og et palmeblad, et symbol på Paradiset og et sejrstegn. De ses ofte afbildet sammen. Dem vil man kunne genfinde bl.a. i Baron Frederik Krag til Stensballegårds epitafium i Griffenfjelds kapel i tårnrummet.*

Tekst: Pål Winther i Norge og Jørgen Hansen.

Foto: Poul Erik Schreiber

Redaktion: Jens Pii Johannessen og Poul Erik Schreiber

Kilder: Danmarks kirker udgivet af Nationalmuseet

A J Gejlager: "Stensballe en gammeldags By"

Vær og Nebel Sognes hjemmeside

ISSN: 2246-4581